

БІБЛІОТЕКА ІНСТИТУТУ ФІЛОЛОГІЇ

КИЇВСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

МОВНІ І КОНЦЕПТУАЛЬНІ КАРТИНИ СВІТУ

ВИПУСК 39

Якубенко І.В.

ЗАСОБИ АКТУАЛЬНОГО ЧЛЕНУВАННЯ РЕЧЕННЯ
ТА ЇХ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ЧЛЕНАМИ РЕЧЕННЯ (НА МАТЕРІАЛІ
СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ) 452

Яценко Т.В.

ПОНЯТІЙНА ОСНОВА КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ ОПОЗИЦІЇ
GOOD-BAD (на основі роману к. Паоліні «Ерагон») 461

Яцинова О.

ПАСОДОБЛЬ ТА ЙОГО ІМПЛІКАЦІЇ В РОМАНІ ВІСЕНТЕ
БЛАСКО ІБАНЬЕСА «КРОВ І ПІСОК» 467

Яшенкова О.В.

ЛІНГВОПРАГМАТИЧНА ВАРІАТИВНІСТЬ ДИРЕКТИВІВ
В АНГЛОМОВНОМУ ДІЛОВОМУ ДИСКУРСІ 477

Яцик Н.Р.

ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ
НІМЕЦЬКИХ ЕТНОСИМВОЛІВ З ПОЛІТИЧНОЮ
СЕМАНТИКОЮ 482

Наукове видання

Мовні і концептуальні картини світу

Випуск 39

У збірнику вміщено наукові розвідки професорів, доцентів, викладачів, аспірантів та студентів, присвячені аналізу світоглядних горизонтів сучасного мовознавства.

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР	О.І. Чередниченко, д-р філол. н., проф.
РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ	А.Д.Белова, д-р філол.наук, проф.; В.Б.Бурбело, д-р філол.наук, проф.; І.О. Голубовська, д-р філол.наук, проф.; Н.Ю.Жлуктенко, к. філол. наук, проф.; В.І.Карабан, д-р філол. наук, проф.; Н.Ф.Клименко, член-кор. НАНУ, д-р філол.наук, проф.; Н.М. Корбозерова, д-р філол.наук, проф.; Г.Г.Крючков, д-р філол.наук, проф.; О.С.Снитко, д-р філол.наук, проф.; Л.І. Шевченко, д-р філол.наук, проф., Л.В. Коломієць, д-р філол. наук, проф.
Адреса редколегії	01030, м. Київ, б-р Тараса Шевченка, 14 Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут філології, тел. 239-32-58
Рекомендовано	Вченою радою Інституту філології від 28.02.2012 (протокол № 7)
Зареєстровано	Міністерством юстиції України (свідоцтво про державну реєстрацію КВ№ 16155-4627Р від 11.12.2009 р.) Постановою ВАК України протокол №1-05/5 від 01.07.10
Адреса видавця	04080, Україна, м. Київ-80, а/с 41 Тел./факс: (044) 227-38-48, 227-38-28; www.burago.com.ua, e-mail: conf@graffiti.kiev.ua

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали. Рукописи та дискети не повертаються.

© Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
ВПЦ "Київський університет", 2012

Клименко Н.Ф., д. філол. н., проф.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

УКРАЇНСЬКА ЕЛЛІНІСТИКА: ШЛЯХИ РОЗВОЮ

У статті розглянуто формування української елліністики, починаючи з п'ятдесятих років ХХ ст. і до сьогодні. В ній йдеться про її фундаторів проф. Білецького А.О. і доц. Чернишову Т.М., вивчення граматики новогрецької мови, її словотворення, лексикології, стилістики, кримсько-румейського діалекту, про наслідки новогрецько-українського зіставного аналізу граматичних, словотвірних, лексичних явищ, а також у вимірах перекладознавства та когнітивної лінгвістики.

Ключові слова: українська елліністика, рід, відмінок іменника, роди дієслівної дії, ступені порівняння прикметника, концепти, ідіостиль, інтертекстуальність, зіставний аналіз, лексико-семантичні поля.

В статье рассматривается формирование украинской эллинистики, начиная с пятидесятих годов ХХ в. и до наших дней. В ней речь идет о ее основателях проф. Белецком А.А. и доц. Чернышевой Т.Н., об изучении грамматики новогреческого языка, его словообразования, лексикологии, стилистики, крымско-румейского диалекта, о результатах новогреческо-украинского сопоставительного анализа грамматических, словообразовательных, лексических явлений, а также в аспектах теории и практики перевода, когнитивной лингвистики.

Ключевые слова: украинская эллинистика, род, падеж существительного, способы глагольного действия, степени сравнения прилагательного, концепты, идиостиль, интертекстуальность, сопоставительный анализ, лексико-семантические поля.

The paper investigates the formation of the Ukrainian Hellenic Studies from the 1950s to the present day. It tells us about the founders of the mentioned trend, Professor A.O.Biletskyi and Associate Professor T.M.Chernyshova, about the studies of the Modern Greek Grammar, its word formation, Lexicology, Stylistics, the dialect of Rumeys, about the results of the analysis of Modern Greek and Ukrainian Grammar, word formation and lexical phenomena, as well as in the light of the theory and practice of translation, Communicative Grammar.

Key words: Ukrainian Hellenic Studies, gender, case of nouns, aspect of verbs, degrees of comparison of adjectives, concepts, idiosstyle, intertextuality, contrastive analysis, lexical and semantic fields.

Сучасна українська елліністика розвивається на міцному фундаменті традицій вивчення класичної філології в університетах України: Харкова, Києва, Львова, Чернівців, Одеси та Києво-Могилянської академії. Здавна вона трималася на трьох китах: викладанні та навчанні античної літератури, філософії, історії, давньої грецької мови,

гог // Білецький А. О. Про мову і мовознавство: Навч. посібник для студентів філол. спец. вищ. навч. закладів. – К., 1997. – С. 216-222. 6. *Трубачев О. Н.* Етимологічне дослідження // Трубачев О. Н. Труды по этимологии: Слово. История. Кулинария. – Т. 1. – М., 2004. – С. 36-53. 7. *Шанин Ю. В.* Андрей Александрович Белецкий (1911-1995) // Киевский альбом. Исторический альманах. – Вып. 2. – К., 2002. – С. 83-87. 8. *Шербин В. К.* О. Н. Трубачев как лингвист. О. Н. Трубачев и научная критика слова // Академик Олег Николаевич Трубачев: очерки, воспоминания, материалы / Изд. ред. Е. П. Чельшев, сост. Г. А. Богатова, А. К. Шапошников. – М., 2009. – С. 246-264. 296-319.

Якубенко І. В., мовознавець
Київський національний лінгвістичний університет

ЗАСОБИ АКТУАЛЬНОГО ЧЛЕНУВАННЯ РЕЧЕННЯ ТА ЇХ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ЧЛЕНАМИ РЕЧЕННЯ (на матеріалі сучасної німецької мови)

У статті визначено засоби актуального членування речення, їхня класифікація розглянуто зв'язок між актуальним членуванням речення та порядком складових членів речення.

Ключові слова: актуальне членування, порядок слів, члени речення.

В статті определены средства актуального членения предложения, их классификация, рассмотрена связь между актуальным членением и порядком следования членов предложения.

Ключевые слова: актуальное членение, порядок слов, члены предложения.

The article focuses on the means of the actual sentence division and their classification, the connection between actual division and order of the parts of sentence is highlighted.
Key words: actual division, word order, parts of sentence.

Об'єктом вивчення у статті є актуальне членування речення сучасної німецької мови, предметом – засоби актуального членування та пов'язаний із ними порядок складування членів речення. Завдання статті полягає в інтерпретації зв'язку та взаємодії актуального членування речення та порядку слів. Новизною роботи є визначення зв'язку актуального та граматичного членування, механізму їх взаємодії для подальшого виділення певних моделей актуального членування німецького складнопідрядного речення з огляду на семантико-прагматичний аспект.

Традиційно серед засобів актуального членування речення у німецькій мові виділяють три групи: лексичні засоби, морфологічні засоби, синтаксичні засоби. До лексичних засобів відносяться артиклі та частки. Артиклі виступає як формальний засіб

вираження актуального членування речення і часто впливає на порядок слів. Те, що в одній мові може виражатися за допомогою інверсійного порядку слів, у німецькій мові може бути виражено за допомогою артикла. Одним із аспектів контекстуальної зумовленості актуального членування речення часто є те, що рема одного речення стає темою наступного. У німецькій мові це віддзеркалюється у зміні неозначеного артикла попереднього речення означеним артиклем у наступному реченні. Проте слід врахувати, що тема та рема не завжди співпадають з даним (відомим) та новим (невідомим), що впливає на вибір артикла. У реченні *Am den Kaiser hat ganz viele ein Fischhändler herin* [Winkler 2004, 71] неозначений артиклі не заважає тематизація підмета. У реченні *Auf dem Parkplatz hat er seinen Sohn getroffen* [Roggal 2002, 89] ядро реми означає особу, відому адресату. Новим є відношення суб'єкта до об'єкта, про якого мовить інформувальник. Отже, рема тут не просто нове, а нове актуалізоване.

Іменник з неозначеним артиклем або з опущеним неозначеним артиклем може стояти на початку речення. Це пов'язано з тим, що рема у німецькій мові не так жорстко закріплена. В українській мові, наприклад, рема тяжіє до кінця речення.

У німецькій мові існує спеціальний формальний засіб для позначення монорема-членних висловлень: це частка *es* на початку речення при наявності інвертованого речення. Ця частка виконує функцію формального підмета, тому підмет може трансформуватися у додаток, а його місце займе *es*.

Емфітична рема може бути експлікована частками *sogar*, *ni*, *Sogar der Himmel ingefährlich war* [Vanderbeke 2000, 28]. *Nur bis Darmstadt brachen wir an* [Vanderbeke 2000, 31]. Значимими морфологічними засобами вираження актуального членування речення в області дієслова є залогові трансформції: в області іменника – відмінкове варіювання. У позиції реми переважно використовуються прийменниково-відмінкові форми.

Розглянемо залогові конструкції. Це у прагматичній Е. Драха на основі того, що у німецькому реченні дієслово закріплене на другому місці, було виділено *Kopfbed* – член речення на першому місці перед дієсловом, *Mine* – саме дієслово, та *Nachfeld* – усі члени речення після дієслова. У такий спосіб при прямому порядку слів підмет завжди являє собою тему, а присудок та члени групи присудка – рему. Завдяки цьому у пасивній структурі відбувається тематизація семантичного об'єкта. Інверсія підмета є засобом ремагізації, т. зв. фокусування підмета [Fetischer 2001, 424]. *Die Studenten schreiben das Diktat* – *Das Diktat wird von den Studenten geschrieben*. Пасивна конструкція замість активної часто використовується для акцентуації дії, тобто для експлікації емфітичної реми: *Schon im Winter wurde nach vielen Tagen Hais geschicht* [Vanderbeke 2000, 31]. Зазначимо тут інверсію підрядного члена речення – обставини часу, яка у нейтральному висловленні знаходиться, як правило, у постпозиції. У даному реченні вона зміщена на початок, впливаючи на характер актуального членування. Для адекватної передачі актуального членування використовується залогова трансформція.

Перехід активного стану у пасивний застосовується як засіб логічного виділення. У німецькій мові часто використовуються пасив, для того щоб на першому тематично-

му місці виступав пацієнс (пацієнс або пацієнтів – від лат. *patiens* – той, хто терпить, страждає), а на наступному рематичному, відповідно, агенс (від лат. *agens, agentis* – діючий) – семантичний відмінок, мисленнєвий аналог активного діяча-істоти (за Ч. Філмором) або суб'єкта дії у структурі пропозиції чи предикатно-аргументній структурі.

Із залоговою трансформацією тісно пов'язаний такий засіб актуального членування як *порядок слів* (синтаксичний засіб). Вважається, що порядок слів – один із важливих засобів вираження комунікативного членування речення. У комплексі із іншими мовними засобами порядок слів бере участь у встановленні комунікативної значимості членів речення. Проте при виконанні комунікативної функції словорозташування може мати певні обмеження, що пов'язані з синтаксичними правилами тієї чи іншої мови.

Німецька мова у плані актуального членування відрізняється від інших мов фіксованим порядком слів. Це перш за все стосується присудка, його місця у реченні головному чи підрядному. Деякі мови, наприклад, іспанську, науковці відносять до мов із фіксованим місцем знаходження присудка на другому місці, та все ж допускається можливість зміни його позиції. Німецька мова відноситься багатьма авторами відразу до двох типів мов:

- 1) мова із фіксованим місцем знаходження присудка на *другому місці* та
- 2) мова із фіксованим місцем знаходження присудка на *останньому місці*.

Ми приєднуємося до думки М. Шрайбера та П. Айзенберга (P. Eisenberg) у тому, що німецька мова являє собою змішаний тип мов із положенням присудка на другому і останньому місцях у реченні.

З точки зору тема-рематичного членування у мовах обох типів порядок слідування «тема-рема» є немаркований, тобто не прив'язаний до певних умов. Порядок слідування «рема-тема» у обох мовах є маркованим або типовим для певних варіантів речення, особливо у розмовній мові [Schreiber 2004, 424]. Різниця полягає у використанні окремих структур. У німецькій мові, для якої як правило є типовим розташування присудка на другому місці у головному реченні, структура, де на першому місці стоїть присудок, а на другому підмет, є неможливою. Натомість у німецьких реченнях знаходимо заміну інверсії підмета: на перше місце замість присудка виходить

- 1) прислівник *Nun kann ich wohl gleich meine Sachen packen* [Vanderbeke 2000, 27] чи
- 2) формальний підмет *es: Es ist auch kein Wind gewesen* [Vanderbeke (Fehlende Teile) 1998, 42]. У цих випадках мова йде про вище згадувані лексичні засоби, до яких відносяться артиклі та частки.

Перший спосіб дає можливість зберегти інформаційну структуру, якщо підмет наголошений, і тим самим позначений як рема (фокус). Але цей варіант не завжди однозначно подається у письмових текстах, які допускають декілька виділень. При заміні першого місця розташування підмета іншим елементом збереження інформаційної структури навіпаки забезпечується «серіалізацією» (Serialisierung – порядок слів і членів речення).

Речення з багатокомпонентною ремою мають нерівноцінне інформативне значення. Найбільш значущою для актуального членування при прямому порядку слів є остання рема.

На початку німецького речення може стояти і присудок, але це відбувається тоді, коли виконується стилістична функція, тобто це слугує експресивним засобом. Якщо у емфазі зустрічається іменний присудок, компонентами якого є прислівник, прикметник, прислівник або зв'язка, а також іменник і зв'язка, то речення починається з предикатива.

У таких випадках ми бачимо інверсійний порядок слів, емфатичну рему.

Verschwunden sind im Augenblick die Sterne [Röggal 2002, 67]

Komisch war die Situation [Vanderbeke (Fehlende Teile) 1998, 45]

На цих прикладах проілюстровано, що при емфазі підмет-тема та присудок-рема міняються місцями. Якщо присудок складається із двох частин, то його незмінна частина займає перше місце.

Дієслівний присудок на початку речення надає йому більшої експресивності

Rauchen wollte sie nicht mehr [Winkler 2004, 41]

Дієслівний присудок, що займає початкову позицію у реченні, використовується найчастіше у пасиві. Місце ж додатка перед присудком теж створює емфатичну рему. Початкову позицію може займати прямий додаток.

Einen Nachnamen hat sie nicht [Vanderbeke (Fehlende Teile) 1998, 30]

Емфатична рема також може створюватись початковим положенням додатку у непрямому відмінку або прийменниковим додатком.

Den neuen Studenten zeigte sie alles [Vanderbeke (Fehlende Teile) 1998, 44]

У німецькій мові порядок розташування прямого і непрямого додатка наступний: непрямої – прямої. Якщо порядок слідування додатків у мові, з якої перекладаємо, інший, то у німецькій мові на першому місці знаходиться означений (definit) додаток у знахідному відмінку, а на другому – неозначений (indefinit) у довальному: *Wir geben die Blumen einem Freund*. Завдяки співвіднесенню, ознаки «означений» і «тематичний» у мові виявляє себе наступний порядок: «тема (прямий додаток) – рема (непрямої додаток)» [Wolfgang Fleischer 2001, 426].

Що ж стосується місця знаходження обставини, то у німецькому реченні спочатку бачимо обставину часу, потім місця.

Експресивність може створюватись за рахунок висунення на перше місце обставини і одночасним використанням інверсії.

Mit offenem Mund und glasigen Augen starrte der Araber lange auf die schwarzgelbe Muräne [Winkler 2004, 71]

Емфатична рема може також створюватись постановкою другорядних членів речення у абсолютний кінець.

Eine Weile noch sehen wir zu, da steht eine schöne, sportliche, fantastische Frau. [Röggal 2002, 87]

Висновок: Граматичне членування речення впливає на актуальне, завдяки чому ми можемо спостерігати у німецькій мові декілька можливостей вираження емфатичної реми. У реченнях, де неозначений артикль виступає у якості теми, часто спосте-

рігасться зворотній порядок слів. Як правило, він використовується при емфатичній ремі, де на першому місці розташовуються другорядні члени речення, формальний підміст чи частка, а також предикатив. Емфатична рема створюється також постановною друторядних членів речення у кінці речення. Так як при прямому порядку слів рему виражає група присудка, то при зміні порядку слів для збереження актуально-го членування часто використовується пасивна конструкція, що забезпечує інверсію друторядних членів речення, а група присудка, тобто рема, залишається на своєму місці у кінці речення.

Дослідження таких способів вираження емфатичної реми можуть сприяти встановленню у подальших працях певних моделей актуального членування складнопідрядних речень.

1. *Роганова З. Е.* Перевод с русского языка на немецкий / З. Е. Роганова — М.: Высшая школа, 1971. — 207 с. 2. *Селіванова О. О.* Сучасна лінгвістика. Термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова — Полтава: Довкілля, 2006. — 716 з. 3. *Шиникова Л. В.* Синтаксисе современного немецкого языка / Л. В. Шиникова, Т. Ю. Смирнова. — М.: Академия, 2003. — 128 с. 4. *Vitigi Vanderbeke.* Alberta ströfängt einen Liebhaber / Vanderbeke Vitigi — Frankfurt / M.: Fischer Taschenbuch Verlag, 2000. — 128 S. 5. *Vitigi Vanderbeke.* Fehlende Teile / Vanderbeke Vitigi. — Frankfurt / M.: Fischer Taschenbuch Verlag, 1998. — 112 S. 6. *Josef Winkler.* Natija mota / Winkler Josef. — Frankfurt / M.: Sanktamp Verlag, 2004. — 110 S. 7. *Kathrin Röggel.* Irtes Wetter / Röggel Kathrin. — Frankfurt / M.: Fischer Taschenbuch Verlag, 2002. — 167 S. 8. *Michael Scheiber.* Thema-Rhema-Gliederung im Italienischen und Deutschen. Sprachvergleich und Übersetzungsverfahren. Translation zwischen Theorie und Praxis / Scheiber Michael // Forum translinguistikwissenschaft. — 2004. — Bd2. — 423 — 427 S. 9. *Wolfgang Fleischer* (Hrsg.). Kleine Einzahlklänge — deutsche Sprache / Fleischer Wolfgang. — Frankfurt / M. etc.: Lang, 2001. — 845 S.

Яршин Є. О., викт.
Київський національний лінгвістичний університет

ТОПОС НЬЮ-ЙОРКА ТА ЙОГО РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ІСТОРІЇ В ТВОРЧОСТІ АРНОНА ГРЮНБЕРГА

Стаття присвячена аналізу проблеми формування індивідуальної історії в кон-тексті моносу великого культурного та історичного центру — міста Нью-Йорка. Романи Арнона Грюнберга, представника молодшого покоління літературного по-сти модерну в Нідерландах, торкаються побудовання особистісного історичного наративу, що, за письменником, можливе за умови повернення до сімейної історії, вивчення власних коренів. Місто Нью-Йорк постає ключовим образом у творах «Свя-тий Антоніо» (1998) та «Фантомний бль» (2001), де створює своєрідну промислу

творенню власної історії пронагоністіа. Грюнберг по-новому актуалізує класичний концепт «американської мрії», що уможливлене розширення аналітичного контек-сту обраних творів і дозволяє провести паралелі між нідзьно-носьмодерним та модерністським дискурсами. Велике місце в контексті творів Грюнберга можна інтерпретувати як символ відчуження, атомізації суспільства і, як наслідок, пере-творення особистісного історичного наративу на імперсональний поді контекст, відкритий для інтерпретації.

Ключові слова: тонос, індивідуальна історія, сімейна історія, «американська мрія».

В статтєе рассматривается проблема формирования личностной истории в кон-тексте одного из крупнейших центров мировой культуры и истории — Нью-Йорка. Арнон Грюнберг, представитель младшего поколения позднего литературного по-сти модернизма, в своем творчестве отстаетает новую концепцию индивидуальной истории, в основе которой — возвращение к традиционным семейным ценностям, писательский интерес к общественной жизни. Ключевым образом романов писателя «Святой Антоніо» (1998) и «Фантомная бль» (2001) является Нью-Йорк, «чуждой тонос», который становится отправной точкой в истории иммигрантов, в силу различных причин связанных жизнь с городом. В этих произведениях автор обраца-ется к классической формуле «американской мечты», что не только сообщает тек-стам мелодраматические интонации, но также позволяет рассмотреть контекст исследования, сопоставив мировоззренческие принципы позднего постмодерна и мо-дернистского периода. Большой горор в контексте творчества А. Грюнберга син-волизует отчуждение, утрату общности между людьми и, впоследствии, пре-вращение личного исторического наратива в имперсональную историю, открытую для множественных интерпретаций.

Ключевые слова: тонос, индивидуальная история, семейная история «американ-ская мечта».

The article focuses on the impersonalization of individual historical narrative in the context of New York as a large cultural center with an extremely rich history. The two works by Arnon Grünberg, one of the key representatives of the late postmodern literature in the Netherlands feature the atomization of society thus drawing parallels between the late postmodern and modernistic thoughts. The novels 'Saint Antonio' (1998) and 'The Phantom Rain' (2001) reveal the concept of 'American dream' which in these two works opposes the station of the personal historical narrative of the main characters. Grünberg's claim in his novels is getting back to one's roots and digging into the own family past, which forms the basis of one's individuality.

Key words: topos, personal history, family history, American dream.

Європейська художня проза кінця ХХ — початку ХХІ століття привертає увагу дослідників від радикального стилістичного експериментування та зміною письменницької позиції в суспільному житті. Творчість представників світового по-